

ОДИН

У тому-то, гадаю, і проблема — мене виховували саме так. Мій батько (упокій Кара Юнг його душу) був суспільствознавцем, і досить видатним. Засновник і, наскільки мені відомо, єдиний адепт галузі психології звільнення, він любив походжати кватирую, що іменувалася також «ящиком Скіннера»*, у лабораторному халаті. А я, його миршаве, безтямне чорне піддослідне щуреня, навчався вдома у повній відповідності до положень теорії когнітивного розвитку Піаже. Мене не годували — мені надавали охололі стимули апетиту. Мене не карали, а звільняли від влади безумовних рефлексів. Мене не любили, а виховували в атмосфері ретельно прорахованої близькості та з максимальною залученістю.

Жили ми у Діккенсі, гетто на південних околицях Лос-Анджелеса, і хай як дивно це звучить, я виріс на середміській фермі. Заснований 1868 року Діккенс починався як сільськогосподарська спільнота, подібно до всіх каліфорнійських малих міст — за винятком хіба що Ірвіна, створеного як зона нересту для тупих, жирних, потворних білих республіканців, чихуахуа та їхніх східно-азійських поціновувачів. Первісна

* Лабораторний пристрій-камера зі стимулами для вивчення поведінки тварин.

хартія Діккенса утверджувала, що місто «лишиться вільним від китайців, іспанців усіх відтінків, говірок і штибів капелюха, французів, рудочубих, мартоплясів і некваліфікованих юдеїв». Проте у дещо обмеженій мудрості своїй засновники Діккенса встановили, що п'ятсот акрів землі, яка межує з каналом, буде довічно відведено під «сільськогосподарські поселення», і так народився мій район на десять кварталів, неофіційно знаний у Діккенсі як Ферми. Потрапивши на Ферми, ви непомилково їх упізнаєте, бо всі тротуари, а також колеса й стереосистема вашого авта, всяка сміливість і zarazом бажання голосувати за прогресивних кандидатів розчиняться в повітрі, просоченому запахом коров'ячого гною і — коли вітер дме у правильному напрямку — духом добрячої трави. Дорослі чоловіки неквапно крутять педалі велосипедів, просуваючись вулицями, що аж кишать усілякою домашньою птицею — від курей до павичів. Рук на кермі вони не тримають, просто на ходу рахуючи банкноти у тонких стосиках, і лише зрідка піднімають від них очі, щоб вигнути брови й вимовити:

— Як ся маш? *Q'vo* *?

Прибиті до дерев у дворах і парканів колеса надають будинкам у стилі ранчо певної піонерської автентичності, яка дещо суперечить тому факту, що кожнісіньке вікно, двері й дверцята для собаки мають стільки решіток і замків, скільки не в кожній в'язниці побачиш. Літне панство, що гріє старі кістки на ганочку, і восьмирічні знавці життя сидять на плетених стільцях, граючись із «метеликами», бо таки щось зараз буде — завжди буває.

Протягом тих двадцятьох років, що ми були знайомі, тато обіймав посаду тимчасового декана кафедри психології у Дворічному коледжі Західного Ріверсайду. Він був сином керівника стаєнь і виріс на кінському ранчо у Лексингтоні, в Кентуккі,

* Специфічне скорочення від «*Qué hubo?*» (мехс. ісп.) — «Як справи?».

тож фермерство викликало у тата ностальгію. І коли він отримав пропозицію викладати у західнішому освітньому закладі, можливість жити у чорній спільноті й розводити коней видалася надто вже привабливою, хай навіть він не міг собі дозволити ані заставу за житло, ані кошти на його утримання.

Якби мій тато займався компаративною психологією, гадаю, хтось із коней та корів і мав би шанси прожити більше трьох років, а наші помідори були б не такі червиві, але серце батька належало питанню чорної свободи, а не справі винищення паразитів чи управлінню тваринним царством. І в цьому пошуку ключа до свободи розуму я був його Анною Фрейд, практичним прикладом. Коли батько не вчив мене їздити верхи, то відтворював відомі соціологічні експерименти, у яких я грав роль zarazом контрольної та експериментальної груп. Як будь-яка «примітивна» негритянська дитина, якій пощастило піднятися до стадії формальних операцій, я розумію, що виховання мав лайняне, і наслідків його не збудуся ніколи.

Якщо взяти до уваги, що жоден комітет з етичних питань не контролював виховних методи мого татка, то можна сказати, що починалися експерименти досить безневинно. На початку двадцятого сторіччя біхевіористи Вотсон і Райнер намагалися довести, що страх є навченою формою поведінки і в ході експерименту знайомили дев'ятимісячного «малюка Альберта» з нейтральними стимулами — білими щурами, мавпами та стосами підпалених газет. Спершу малий піддослідний не виказував страху перед приматами, гризунами й вогнем, та після того як Вотсон неодноразово поєднував демонстрацію пацюків з нестерпно гучними звуками, «малюк Альберт» по троху почав боятися не лише пацюків, а й усіх пухнастих істот. У мої сім місяців тато клав мені у ліжечко такі предмети, як іграшкові поліцейські машини, холодні банки пива «Пабст блу ріббон», агітаційні значки Ричарда Ніксона і примірни-

«Економіста», та замість оглушливо брязкотіти, привчав мене боятись цих стимулів тим, що діставав родинний пістолет тридцять восьмого калібру і випускав у стелю кілька обойм, що аж брязкотіли вікна.

— Забирайся назад до Африки, нігере! — волав він при тому з такою силою, що аж перекрикував чотириколонкове стерео у вітальні, яке вибухало звуками «Sweet Home Alabama».

До сьогодні я не можу витримати жодної серії навіть найспокійнішого кримінального серіалу, відчуваю дивну теплоту до Ніла Янга, а коли не можу заснути, слухаю не звуки хвилі чи дощу, а записи з Вотергейту.

Згідно з родинними переказами, з чотирирічного віку батько прив'язував мені праву руку за спину, щоб я розвивав ліворукість, праву півкулю мозку і взагалі рівновагу. Коли мені виповнилося вісім, батько вирішив перевірити на мені «ефект стороннього» у тому сенсі, в якому він стосується «чорної спільноти». Він відтворив сумнозвісну історію Кітті Дженовезе з препубертатним мною у ролі нещасливиці між Дженовезе, що її у 1964 році пограбували, зґвалтували і забили ножем до смерті просто на вулиці в апатичному Нью-Йорку, і з десятків свідків і жителів навколишніх будинків ніхто не зреагував на її крики, хоч вона кликала на допомогу майже за підручником. Суть «ефекту стороннього», таким чином, полягає ось у чому: що більше навколо людей — то менша вірогідність того, що вам допоможуть. Татова гіпотеза була така, що на чорних цей ефект не поширюється, бо ми — сповнена любові раса, чие виживання завжди залежало від взаємодопомоги у годину скрути. Й от він поставив мене на найзалюдненішому перехресті району, напхав мені кишени банкнотами, вклав у вуха навушники від наймодернішої, найосіяйнішої портативної техніки, повісив на шию важелезний хіп-хоперський золотий ланцюг і — оце незбагненно! — накрутив мені на руку